

која на западу нису ретка. За оба ова камена у случају, да су преисториске старости и евентуалне везе са западном области мегалита, усправан положај би био нормалан, а не положен као данас, јер би се само тако могла претпостављати култна употреба. Мишљење да су служили као жртвеници једва се може тада одржати за преисториско доба². Трећи камен би био нека врста самониклог менхира, такође култног камена, који су додуше на западу постављени од људи.

То су далеке преисториске аналогije Бошковићевих мегалита. Само по овим аналогijaма можемо себи претпостављати преисториску старост, јер није около нађено неких других преисториских објеката, који би могли то потврдити. Иначе има важних околности, које могу ту претпоставку оборити. Сво камење је нађено у систему брда и града Звечана. На западу су мегалити обично у равницама, постављени људском руком, овде је изгледа све самоникло камење, или бар последњи камен, али сви имају на себи без сумње трагове људског делања на њима. Намаће се питање да није други камен из система саме звечанске грађевине, историског града.

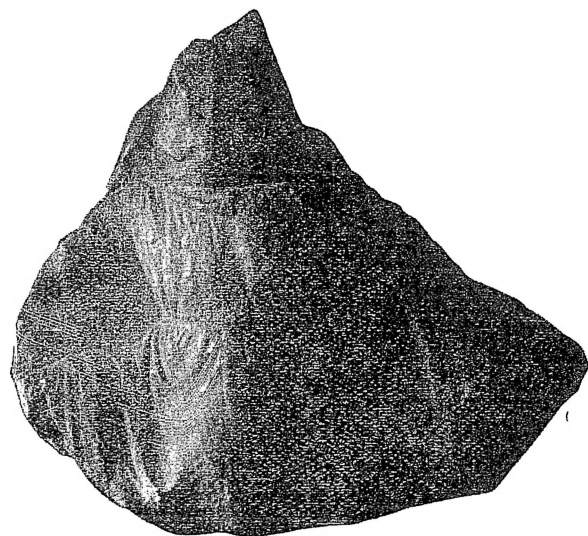
Тако смо дошли у домену историских претпоставки. Тада би мишљење г. Ђ. Бошковића, да су прва два камена жртвеници, могло бити тачно. Питање је само, коме пресловенском народу треба их доделити. Могуће чак и паганским Словенима, или чак некој оријенталској секти, која је у нашем средњем веку продрла код нас. Ово би важило и за последњи Бошковићев мегалит, који би био тада нека врста каменог божанства. У сплету ових питања, важно је, да је г. Ђ. Бошковић тачно дао оно, што је нашао, а будућност и даљи наласци ће већ потврдити једну од горњих претпоставки.

Миодраг Грбић

Међутим по усменом саопштењу г. Ђ. Бошковића, описани положај мегалита, једино је природан, јер су ови скоро укупани у земљу. Намаће се зато питање, да нису можда служили у практичне сврхе?

ЈЕДАН МИТРИН РЕЉЕФ ИЗ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ

Расправљајући о развиту Митриног култа, г. Балдуин Сарија, проф. Универзитета, даје списак до сада пронађених Митриних споменика дунавског типа, па на основу њихових локалитета закључује, да су најзападнија налазишта ове врсте споменика Неготин у Србији (ако се не узме у обзир Сисција и др.) и Арчар у Бугарској, најисточнија Свиштов и Рушчук, а нај-јужнија многобројна налазишта око Тустендила. А када се изван ових области нађе какав егземплар, он је обично мали и, по мишљењу г. Сарије, био би донесен из дунавских области од Митриних обожаваалаца.¹

Сл. 1. — Одломак Митрина рељефа из Дренова.

Госп. Казаров, археолог из Софије, у своме извештају о археолошким открићима у Јужној Србији, учињеним за време светског рата, између оста-

¹ Б. Сарија: Развитац Митрине кулне слике у дунавским областима. Старијар, сер. III, књига 2, св. 49.

лога наводи и један Митрин споменик у гранитној пештери Маркових Кула код Прилепа.² Истина, г. Казаров не даје и фотографију споменика, и правда то техничком немогућношћу. Што је најгоре, данас од споменика нема ни трага: уништен је минама да би се добио камен за зидање зграда у Прилепу. Немамо разлога сумњати у тврђење г. Казарова, у толико пре, што је потписати од великог броја својих ученика, као и старијих Прилепчанаца, увераван да је заиста у једној пештери на стени био израђен рељеф, који је према њиховом опису престављао Митру, и да се због малог простора у пештери никако није могао фотографисати.

Наш споменик, као што се види из приложене фотографије, јесте само један фрагмент, величине $28 \times 24 \times 4$ см., дакле релативно мали баш и кад бисмо га замислили целог, те би могао бити донет из дунавских области чак и на „Градиште“ код села Дренова, на путу Градско—Прилеп, где је и нађен.³ Али после пажљивијег разматрања и поређења градивног материјала и ова ће претпоставка морати да отпадне, јер је за израду нашега рељефа употребљен исти ситнозрнасти мермер, од кога су многобројни споменици из околине Прилепа, а који се добија из плетварских мајдана, око 10 км. источно од Прилепа, а око 25 км. западно од Градишта.

Рељеф претставља младића у профилу, окренутог на десно. Десна рука, која је очувана само до лакта, испружена напред; од леве се сачувало само раме. Десна нога уздигнута и у снажном замаху избачена напред, док лева, у колико се може судити према очуваноме, стоји усправно. На глави се јасно види део фригијске капе. Глава је подигнута мало навише, те изгледа као да нешто очекује. У напред наведеној расправи г. Сарија каже, да се на неким рељефима ове врсте у правцу погледа налази један гавран, који долази као гласник Јупитера — Ормузда. Од одела је ту туника, која допире до колена, а у струку је стегнута појасом. Испод врата је прикопчана хламида, која се позади лепрша, те јој лепо израђени набори заузимају целу десну страну плоче. — Из овога краткога описа види се да нашем рељефу недостају и они неопходни пратиоци сваке слике ове врсте: нема бика, кога Митра убија, ни пса, који лоче крв убијене животиње, ни змије што се привлачи бики, ни скорпиона, који хоће да уништи гениталије бикова и т. д. Па ипак ми са готово апсолутном сигурношћу можемо потврдити да наш рељеф припада Митри, јер има ове одлике: 1) фригијска капа, тако карактеристична за сваки Митрин лик; 2) десна рука у покрету, која је свакако држала бика за ноздрве; 3) покрет десне ноге потпуно подударан са покретом леве ноге на већини Митриних рељефа,⁴ и претставља тренутак, кад је бог клекнуо бики на леђа; 4) лева — код већине рељефа десна — нога је усправна, јер се њоме задњи део жртвоване животиње притискује земљи, и 5) хламида, која се истина јавља и на другим преставама, али је код Митре готово неизоставна.

Претпоставивши да наш рељеф претставља Митру, а имајући у виду и откриће г. Казарова, могли би закључити: да је са политичком влашћу Римљана култ овога божанства почео хватати корена и у јужним областима наше земље, које су у то доба стајале под претежним утицајем јелинизма.

Рељеф се налази у збирци Музеја Јужне Србије.

Мил Кокић.

² Kazarov: Ein Mithrasdenkmal in Makedonien. Arch. Relig. XX, 236. Овде дат и натпис.

³ „Градиште“ у сваком случају заслужује пуну пажњу наших археолога. У облику заравњене купе налази се на десној обали Рајца и потпуно доминира путем Градско—Прилеп, који води том клисуром. Површина је буквално посејана ћерамидом циглама, изломљеним мермерним камењем, а понегде вире из земље мермерни стубови. За грађење цркве у селу Дренову сељаци су олате узимали мермерно камење, стубове, капителе (за које се због сличности погрешно мисли да су из Стоби) и т. д. — Због овога се ископавање на Градишту налази у програму рада Музеја Јужне Србије.

⁴ Код нас десне стога, што је Митра окренут на десно, док је иначе код већине споменика окренут на лево.